

IZBORI 2020

KAMPANJA PRE KAMPANJE

Izveštaj za period 10.2 - 3.3.2020.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	3
SAŽETAK	4
POLITIČKI KONTEKST	5
ANALIZA I NALAZI	7
NOVINE U PRAVNOM OKVIRU	7
Izmene zakona	7
RIK i REM	8
IZVEŠTAVANJE MEDIJA	9
Analiza televizija sa nacionalnom pokrivenošću	9
KOMUNIKACIJA SA BIRAČIMA	13
Kampanja od vrata do vrata	14
POTKUP BIRAČA	15
PRITISCI NA BIRAČE	19
PRITISCI NA POLITIČKE AKTERE	20
ZLOUPOTREBA JAVNIH RESURSA	20
FUNKCIONERSKA KAMPANJA	20
PRIJAVE POSMATRAČKE MISIJE CRTE	21
KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES	22
PERIOD PRE IZBORNOG DANA	22
IZBORNI DAN – 26. april 2020. godine	22
PERIOD POSLE IZBORNOG DANA	22
KAKO OBAVEŠTAVAMO JAVNOST O NALAZIMA	23
O CRTI	23

SKRAĆENICE

Agencija	Agencija za borbu protiv korupcije
BO	Birački odbor
BS	Birački spisak
CRTA	Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost
JKP	Javno komunalno preduzeće
LTO	Dugoročni posmatrač (Eng. Long term observer)
MDULS	Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave
NSRS	Narodna skupština Republike Srbije
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
REM	Regulatorno telo za elektronske medije
RIK	Republička izborna komisija
RTS	Radio Televizija Srbije
STO	Kratkoročni posmatrač (Eng. Short term observer)

SAŽETAK

Parlamentarne i lokalne izbore 2020. godine Srbija dočekuje suočena s opasnošću daljeg izmeštanja polja političke borbe iz institucionalnog okvira. Deo opozicije bojkotuje rad Narodne skupštine još od februara 2019. godine. Bojkot parlamenta preselio se i u bojkot izbora, koji su proglasile najuticajnije (prema dostupnim istraživanjima javnog mnjenja) opozicione stranke i pokreti, polazeći od ocene da nema uslova za slobodne i poštene izbore. Međupartijski dijalog, koji je uz posredovanje i podršku organizacija civilnog društva i evropskih parlamentaraca trajao skoro pola godine, nije doveo do dogovora koji bi osigurao učešće svih aktera na izborima. Izbori će se 2020. organizovati u atmosferi daljeg slabljenja demokratije na šta ukazuju poslednja vrednovanja Economist Intelligence Unit i Freedom House.¹

Posmatračka misija Crte započela je dugoročno praćenje predizbornog perioda u Srbiji, u skladu sa [međunarodnim standardima](#) za nezavisno građansko posmatranje izbora. Od sredine oktobra 2019. godine, tim monitora sistematično prikuplja informacije o izveštavanju medija sa nacionalnom pokrivenošću u proširenom prajm tajmu o svim političkim akterima.² Od 10. februara 2020. godine, 120 dugoročnih posmatrača Crte je raspoređeno da prati ključne elemente izborne kampanje za narodne poslanike, uključujući i period pre raspisivanja izbora, na teritoriji cele Srbije.³

Ključni nalazi posmatranja predizbornih dešavanja na terenu i izveštavanja medija sa nacionalnom pokrivenošću, zaključno sa 3. martom 2020. godine, pokazuju da su politički akteri aktivni u svojoj promociji, radu sa biračima i prikupljanju podrške za predstojeće izbore, ali i da je konstantno prisutan izrazit disbalans u zastupljenosti u medijima između predstavnika vladajuće većine, opozicije koja učestvuje na izborima i opozicije u bojkotu izbora.

Terensko posmatranje atmosfere uoči raspisivanja izbora pokazalo je da su politički akteri bili aktivni u čitavoj zemlji, iako neravnomerno. U komunikaciji sa biračima značajno su prednjačile stranke vladajuće koalicije, ali su zabeležene i aktivnosti opozicionih partija i partija koje su se opredelile za bojkot parlamentarnih izbora. Dok su se vladajuće partije oslanjale pretežno na hvaljenje partijskim uspesima i obećanja, opozicija je svoje poruke biračima pretežno plasirala u vidu obećanja. Sa druge strane, tema opozicije u bojkotu je bio sam bojkot, ali i vođenje negativne kampanje pretežno protiv stranaka na vlasti i njihovih predstavnika.

Period uoči raspisivanja izborne kampanje obeležen je i slučajevima funkcionerske kampanje, kako najviših republičkih funkcionera, tako i gradskih i opštinskih zvaničnika, ali i slučajevima zloupotrebe javnih resursa. Crta je na osnovu nalaza posmatrača u ovom periodu podnela devet prijava Agenciji za borbu protiv korupcije i to sedam za slučajeve zloupotrebe javnih resursa, dve za funkcionersku kampanju i tri za kršenje zabrane finansiranja iz Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. Podneta je i jedna prijava prosvetnoj inspekciji za uočene slučajeve nedozvoljenih aktivnosti političkih aktera u obrazovnim institucijama.

Takođe, predizbornu atmosferu obeležavaju i navodi o pritiscima na birače, a naročito zaposlene u javnom sektoru, da daju podršku, obećaju glas ili daju potpis za kandidaturu liste. Posmatračka misija Crte nastavlja da prati navode o pritiscima na birače i poziva nadležne institucije da preduzmu sve neophodne korake, istraže slučajeve i sankcionišu eventualne počinioce. U svetlu unapređivanja zakonodavnog okvira u pravcu utvrđivanja odgovornosti u slučajevima vršenja pritisaka na zaposlene u javnim preduzećima, koji predstavlja jedan od ishoda međustranačkog dijaloga o izbornim uslovima, Crta očekuje da institucije dosledno sprovode zakone, preventivno deluju i efektivno sankcionišu slučajeve pritisaka.

¹ U Indeksu demokratije Economist Intelligence Unit-a za 2019. Srbija je pala za pet mesta, ostajući u kategoriji zemalja „nepotpune demokratije“. U Izveštaju Freedom House-a „Freedom in the World 2020“ Srbija je svrstana u grupu zemalja u kojima je došlo do najvećeg pada sloboda u poslednjih 10 godina.

² Crta od početka marta posmatra i izveštavanje lokalnih televizijskih stanica, dnevne i nedeljne štampe o čemu će izveštavati u narednim preliminarnim izveštajima dugoročnih posmatrača.

³ Posmatračka misija Crte raspoređena je na teritoriji Republike Srbije bez Kosova i Metohije.

Tokom posmatranja perioda pre raspisivanja izbora, posmatrači Crte zabeležili su i nekoliko slučajeva pritiska na političke aktere širom političkog spektra, u vidu uništavanja stranačkih prostorija od strane nepoznatih aktera, onemogućavanja sprovođenja promotivnih aktivnosti u javnim prostorima i zastrašivanja.

Stranački organizovane socijalne i humanitarne aktivnosti jedan su od ključnih načina koji su stranke vlasti dominantno koristile da stupe u kontakt sa građanima. Iako se podvode pod potkup birača u vidu indirektno kupovine glasova i nisu svrha osnivanja i delovanja političkih stranaka, posmatračka misija Crte je tokom tri nedelje posmatranja na terenu zabeležila više od 170 slučajeva u kojima su aktivisti stranaka vlasti delili humanitarne pakete, organizovali radne akcije, lekarske usluge, pružali pomoć u domaćinstvima i donirali različita udruženja i institucije.

Kada se radi o nivou društvenog pluralizma u Srbiji uoči raspisivanja kampanje, nalazi skoro petomesečnog monitoringa medija, sprovedenog u periodu od 14. oktobra 2019. do 3. marta 2020. godine, ukazuju na to da sve televizije sa nacionalnom pokrivenošću većinu vremena opredeljenog za političke aktere ustupaju predstavnicima vladajuće većine, kao i da je izveštavanje o strankama na vlasti pretežno pozitivnog ili neutralnog tona, o opoziciji koja učestvuje na izborima pretežno neutralno, dok je o opoziciji u bojkotu izbora izveštavanje dominantno negativno.

POLITIČKI KONTEKST

Oko 6,7 miliona građana⁴ Srbije moći će 26. aprila 2020. godine da bira predstavnike u XII sazivu republičkog parlamenta, kao i u skupštini Autonomne pokrajine Vojvodine i skupštinama lokalnih samouprava. Redovne parlamentarne izbore raspisao je predsednik Srbije Aleksandar Vučić 4. marta 2020. godine, a dan ranije pokrajinske i lokalne izbore raspisali su Ištvan Pastor, predsednik Skupštine AP Vojvodine, i Maja Gojković, predsednica Narodne skupštine Republike Srbije.

U odnosu na ranije izbore, glavne novine u trci za najviše predstavničko telo Srbije sadržane su u spuštanju izbornog praga sa pet na tri odsto, uvećavanje količnika prilikom računanja mandata za liste nacionalnih manjina za 35% i ozakonjenju obaveze da na izbornim listama bude najmanje 40 odsto žena, odnosno da među svakih pet pozicija na listi, dve obavezno zauzimaju kandidatkinje. Sve tri izmene donesene su nepunih mesec dana pre raspisivanja izbora.

Izbore 2020. godine Srbija dočekuje suočena s opasnošću daljeg izmeštanja polja političke borbe iz institucionalnog okvira. Deo opozicije bojkotuje rad Narodne skupštine još od februara 2019. godine.⁵ Bojkot parlamenta prelio se i u bojkot izbora, koji su proglasile najuticajnije (prema dostupnim istraživanjima javnog mnjenja) opozicione stranke i pokreti, polazeći od ocene da nema uslova za slobodne i poštene izbore. Međupartijski dijalog, koji je uz posredovanje i podršku organizacija civilnog društva i evropskih parlamentaraca trajao skoro pola godine, nije doveo do dogovora koji bi osigurao učešće svih aktera na izborima. Istovremeno, Srbija pada ne međunarodnim listama koje vrednuju stanje demokratije i građanskih sloboda.⁶

U vezi s bojkotom parlamenta, u godišnjem Izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije ka članstvu u EU objavljenom u maju 2019. godine, navedeno je da postoji urgentna potreba da se stvori više prostora za istinske međustranačke debate i da su „prakse vladajuće parlamentarne koalicije dovele do pogoršanja zakonodavnih debata, čime je umanjena sposobnost parlamenta da nadgleda izvršnu vlast“.⁷

Opozicija je odluku o bojkotu parlamenta obrazložila kao čin solidarnosti s građanima koji su još od novembra 2018. godine protestovali na ulicama više desetina gradova, prvo pod geslom „Stop krvavim košuljama“, a potom kao

⁴ Na poslednjim nacionalnim izborima, predsedničkim 2017. godine, broj birača iznosio je 6,724,949.

⁵ Parliamentary Boycotts in the Western Balkans, str. 108-121 wfd.org/wp-content/uploads/2019/07/WFD-WB-Boycotts.pdf.

⁶ Economist Intelligence Unit Democracy Index 2019, <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>; Freedom House 2020, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>

⁷ Key findings of the 2019 Report on Serbia, Delegation of the EU to the Republic of Serbia europa.rs/key-findings-of-the-2019-report-on-serbia/?lang=en

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

pokret „1 od 5 miliona“. Povod za talas protesta bio je fizički napad koji su Borko Stefanović, tada lider Levice Srbije, i dvojica njegovih stranačkih kolega pretrpeli u Kruševcu prilikom pokušaja održavanja tribine.

Na predlog organizatora građanskih protesta, predstavnici većine opozicionih partija potpisali su „Sporazum s narodom“, dokument kojim su se obavezali na borbu za slobodne medije i poštene izbore, ali i na bojkot izbora ukoliko ne budu ispunjeni uslovi za fer izborni proces.

Fondacija za otvoreno društvo i Fakultet političkih nauka pokrenuli su krajem jula 2019. godine seriju okruglih stolova, u cilju „unapređenja pojedinih delova izbornog procesa i izbornih uslova čak i u kratkom roku“.⁸ Osim predstavnika političkih partija iz vlasti i opozicije, u dijalogu su učestovale i organizacije civilnog društva koje se bave izborima. Problem izbornih uslova u Srbiji ubrzo je i internacionalizovan, te su se u posredovanje pregovora uključili izaslanici Evropskog parlamenta.

Vodeći se idejom o prioriternim izmenama neophodnim za sistemsko i celovito unapređenje kvaliteta izbornog procesa, ostvarivim u kratkim vremenskim okvirima, Crta je u martu 2019. godine predložila set kratkoročnih preporuka u vezi sa pitanjima zloupotrebe javnih resursa i funkcionerske kampanje, rada izborne administracije, stanja biračkog spiska, medijskog predstavljanja i zaštite prava birača. Sve preporučene mere Crte komplementarne su sa zaključcima i preporukama do kojih su došle posmatračke misije OSCE/ODIHR-a u periodu od 2014. do 2017. godine.

Od ukupno 31 kratkoročne preporuke Crte, nadležne institucije su u potpunosti prihvatile i primenile pet. Delimično su prihvaćene i primenjene tri preporuke, a devet mera je načelno usvojeno i čeka na implementaciju. Preostalih 13 nije prihvaćeno, dok je za jednu još uvek ne postoji konkretna mera.

Dakle, deo preporuka, i to uglavnom onih tehničke prirode, pretočen je u zakonska rešenja i propise, ali tek treba da se vidi kako će se nadležne institucije ponašati i da li će reagovati u skladu s propisanim obavezama i ovlašćenjima, a u službi javnog interesa. Izazov i u ovom izbornom procesu će svakako predstavljati manjak pluralizma u našem društvu, koji se pokazao očiglednim u rezultatima monitoringa medija Posmatračke misije Crte prezentovanih u ovom izveštaju.

⁸ Saopštenje za javnost – Dijalog o izborima 2020. <http://www.fpn.bg.ac.rs/27543?jezik=lat>

ANALIZA I NALAZI

Posmatračka misija Crte je 14. oktobra 2019. godine započela posmatranje svih televizija sa nacionalnom frekvencijom, dok je 10. februara 2020. godine zvanično započela terensko dugoročno posmatranje predizbornog procesa na teritoriji cele Srbije. Za potrebe Crta posmatračke misije angažovano je 120 dugoročnih posmatrača, obučeni po najvišim međunarodnim standardima⁹, koji posmatraju i beleže informacije o atmosferi i aktivnostima političkih aktera u 1051 naselju, odnosno u svim naseljima u Srbiji sa populacijom većom od 1000 stanovnika. Pod akterima podrazumevamo sve politički aktivne grupacije, pokrete i političke stranke koje su najavile učešće u izbornoj trci (vladajuće i opozicione), kao i one opozicione aktere koji su proglasile bojkot izbora.

Metodologija dugoročnog posmatranja koju Posmatračka misija Crte primenjuje u praćenju atmosfere i aktivnosti svih relevantnih aktera, pre raspisivanja izbora i tokom izborne kampanje za parlamentarne izbore 2020. godine, bazira se na najvišim međunarodnim standardima za nezavisno građansko posmatranje izbora, u skladu sa Deklaracijom o principima za međunarodno posmatranje izbora, Kodeksom ponašanja za međunarodne posmatračke izbora, Deklaracijom o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija i Kodeksom ponašanja za nepartijske posmatračke.

Crtini dugoročni posmatrača, koji su od 10. februara raspoređeni na terenu, posmatraju u kojoj meri politički akteri komuniciraju i održavaju kontakte sa biračima, kako prenose poruke iz izbornih programa, koje su ključne teme, ali i anomalije u izbornom procesu, kao što su funkcionerska kampanja ili zloupotreba javnih resursa. Oni su 22 dana pre zvaničnog raspisivanja parlamentarnih izbora počeli sa posmatranjem i prikupljanjem informacija o atmosferi uoči izbora, tokom kojih su 1051 naselje obišli dva puta i evidentirali 1256 nalaza. Različite aktivnosti političkih aktera zabeležene su u ovom periodu širom Srbije, u trećini posmatranih naselja. Sve do proglašenja konačnih rezultata parlamentarnih izbora, Crtini dugoročni posmatrača biće raspoređeni na celoj teritoriji Srbije, što će omogućiti približno jednak pristup informacijama o toku i trendovima izbornog procesa.

NOVINE U PRAVNOM OKVIRU

Izmene zakona

U periodu između dva izborna ciklusa 2016-2020 pravni okvir za organizovanje i sprovođenje izbora je doživeo promene i to u smislu izmena i dopuna zakona koji se direktno odnose na organizovanje i sprovođenje izbora: Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima. Izmenjeni su i zakoni koji sadrže odredbe od značaja za izborni proces: Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije, Zakon o sprečavanju korupcije, Zakon o finansiranju političkih aktivnosti i Zakon o javnim preduzećima. Pored zakonskih promena, usvojeni su i akti Republičke izborne komisije (RIK) i Regulatornog tela za elektronske medije (REM) koji predviđaju novine u postupanju ovih organa. Kompletan spisak preduzetih mera i njihov odnos prema ODIHR i Crta preporukama, možete naći na ovom linku.¹⁰

Ključne promene dela izbornog sistema su sadržane u Zakonu o izboru narodnih poslanika i Zakonu o lokalnim izborima, kao zakonima koji u najvećoj meri regulišu organizovanje i sprovođenje izbora u Srbiji. Najveća promena se odnosi na izmenu cenzusa, prema kojoj će u raspodeli mandata učestvovati sve izborne liste koje su dobile najmanje 3% glasova birača, umesto minimalnih 5% u prethodnom zakonskom rešenju. Stranke nacionalnih manjina učestvovaće u raspodeli mandata i kada su dobile manje od 3% glasova, međutim novom odredbom ovog zakona, obezbeđeno je i da se količnici svih izbornih lista političkih stranaka nacionalnih manjina i njihovih koalicija uvećavaju

⁹ Declaration of Global Principles for Nonpartisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations, Global Network of Domestic Election Monitors, gndem.org/declaration-of-global-principles/

¹⁰ Electoral Conditions in Serbia 2019, CRTA, crt.rs/en/electoral-conditions-in-serbia-2019

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

za 35%. Izmenama i dopunama ovih zakona je uvedena i obaveza da na svakoj listi bude prisutno najmanje 40% manje zastupljenog pola (umesto dosadašnjih 30%).

Navedene zakonske promene fundamentalnih izbornih pravila usvojene su u Skupštini Srbije 8. februara, nepunih mesec dana pre raspisivanja izbora, bez šire javne rasprave i analiza uticaja. Pravilo od 35% uvećanja za manjinske liste u direktnoj su suprotnosti sa Kodeksom dobre prakse u izborima Venecijanske komisije¹¹ i standardima OSCE zemalja za sprovođenje izbora¹².

Ostale bitne novine koje utiču na izborne uslove se pre svega odnose na promene Zakona o finansiranju političkih aktivnosti i Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije, kojima su bliže definisani pojmovi izborne kampanje, javnih resursa, zabrana korišćenja javnih resursa u političke svrhe, kao i funkcionerske kampanje. Izmenama i dopunama Zakona o finansiranju političkih aktivnosti¹³ i Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije¹⁴ uveden je i rok od 5 dana za odlučivanje Agencije po prijavama koje se odnose na izbore.

Izborna kampanja je definisana u odnosu na aktivnosti političkih subjekata koji su obuhvaćeni izmenama i dopunama Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, tako da predstavlja aktivnosti političkih aktera od dana raspisivanja izbora do proglašenja konačnih izbornih rezultata koje obuhvataju: rad sa biračima i članstvom; organizovanje i održavanje skupova; promociju, izradu i podelu reklamnog materijala, brošura, lifleta i publikacija; političko oglašavanje; istraživanje javnog mnjenja, medijske, marketinške, PR i konsultantske usluge; sprovođenje obuka za stranačke aktivnosti i druge slične aktivnosti; kao i ostale aktivnosti čiji su troškovi nedvosmisleno povezani sa izbornom kampanjom.

Zabrana korišćenja javnih resursa u političke svrhe je precizirana izmenama i dopunama Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije i odnosi se i na imovinu, ime i aktivnosti javnog preduzeća. Zbog zloupotrebe javnih resursa mogu odgovarati i odgovorno lice u preduzeću, politička stranka i odgovorno lice u političkoj stranci, prema navedenim izmenama.

Izmenama Zakona o javnim preduzećima uvedeni su dodatni razlozi za razrešenje direktora javnog preduzeća pre isteka perioda na koji je imenovan, u slučaju da zloupotrebljava javne resurse u političke svrhe, vrši pritisak na zaposlene ili ako nije znao da se na zaposlene vrše pritisci, a po tom pitanju nije ništa preduzeo.

RIK i REM

Propisi koji se odnose na izbornu materiju izmenjeni su i odlukama RIK-a. Zaključakom RIK-a usvojenim na sednici od 2. decembra 2019. godine regulisano je organizovanje obukaza potencijalne članove biračkih odbora, a proširena su i ovlašćenja domaćih i stranih posmatrača prilikom posmatranja organa zaduženih za sprovođenje izbora. Proširenje ovlašćenja omogućava akreditovanim domaćim i stranim posmatračima da u izbornom procesu prate i rad radnih tela i radnih grupa RIK-a, kao i da prisustvuju statističkoj obradi rezultata iz zapisnika o radu biračkih odbora, kako u sedištu opštine/grada, tako i u sedištu okruga, odnosno RIK-a. Zaključkom je predviđeno i objavljivanje zapisnika o radu biračkih odbora na internet prezentaciji RIK-a, kao i mogućnost da birači posle izbornog dana upute RIK-u zahtev za informaciju o tome da li je birač glasao ili ne. Uz to, uvodi se i novina da ukoliko RIK ne dobije zapisnik o radu biračkih odbora, ili ako na osnovu zapisnika utvrdi da rezultati glasanja nisu logičko-računski ispravni tako da se ne mogu utvrditi rezultati glasanja na tom biračkom mestu, RIK rešenjem može da konstatuje takvu nemogućnost i naloži ponovno glasanje na tom biračkom mestu, uz raspuštanje biračkog odbora.

¹¹ (Code of Good Practice in Electoral Matters, Opinion No. 190/2002)

¹² OSCE Commitments for democratic elections in OSCE participating states

¹³ Agencija je dužna da po prijavi koja se odnosi na povredu ovog zakona u izbornoj kampanji, u roku od pet dana od dana prijema potvrde da je politički subjekt obavešten o prijavi iz stava 3. ovog člana i, ako su traženi, nakon isteka roka za dostavu podataka iz člana 32. st. 3. i 4. ovog zakona, donese rešenje kojim se utvrđuje da je ili da nije došlo do povrede ovog zakona u izbornoj kampanji. (čl.35 st.6)

¹⁴ Agencija odlučuje u roku od pet dana od dana pokretanja postupka po službenoj dužnosti, odnosno od dana prijema prijave pravnog ili fizičkog lica (čl 29 st.7)

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

Kada je u pitanju izveštavanje medija tokom izborne kampanje, REM je stavio van snage Pravilnik o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom predizborne kampanje, kojim su bile precizirane obaveze kako javnih medijskih servisa, tako i komercijalnih pružalaca medijskih usluga. U februaru 2020. godine, REM je usvojio Pravilnik o načinu izvršavanja obaveza javnih medijskih servisa tokom predizborne kampanje kojim nisu obuhvaćeni komercijalni pružaoci medijskih usluga. Za razliku od javnih medijskih servisa, čije su obaveze razrađene Pravilnikom, za komercijalne medije doneta je Preporuka koja nema obavezujući karakter. Ovo je posebno sporno ukoliko se ima u vidu da REM ima zakonsku obavezu da obavezujućim pravnim aktom reguliše obaveze svih pružalaca medijskih usluga – javnih medijskih servisa i komercijalnih pružaoca medijskih usluga.¹⁵ Sedam od deset najgledanijih TV kanala u Srbiji, kako onih sa nacionalnom pokrivenošću (Happy, Pink, Prva, B92), tako i kablovskih bez nacionalne pokrivenosti (N1, Pink2, Pink3), ne potpadaju pod obavezujući Pravilnik REM-a o načinu ispunjavanja obaveza tokom predizborne kampanje.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA

CRTA posmatračka misija je 14. oktobra 2019. godine zvanično započela praćenje televizija sa nacionalnom pokrivenošću, sa ciljem da utvrdi da li postoji podjednaka zastupljenost svih političkih aktera i u kakvom tonalitету, odnosno da pruži uvid u nivo medijskog pluralizma i profesionalnog pristupa medija svim akterima političke scene. Crta od početka marta posmatra i izveštavanje lokalnih televizijskih stanica, dnevne i nedeljne štampe, o čemu će izveštavati u narednim preliminarnim izveštajima dugoročnih posmatrača.

Posmatrači, obučeni po najvišim međunarodnim standardima za posmatranje medija u izbornom procesu, posmatraće televizije sa nacionalnom pokrivenošću sve do proglašenja konačnih rezultata parlamentarnih izbora. Osnovne jedinice posmatranja su subjekat, odnosno politički akter koji govori ili je citiran u medijskom prilogu, i objekat, odnosno politički akter o kom govore drugi akteri ili novinari/voditelji.

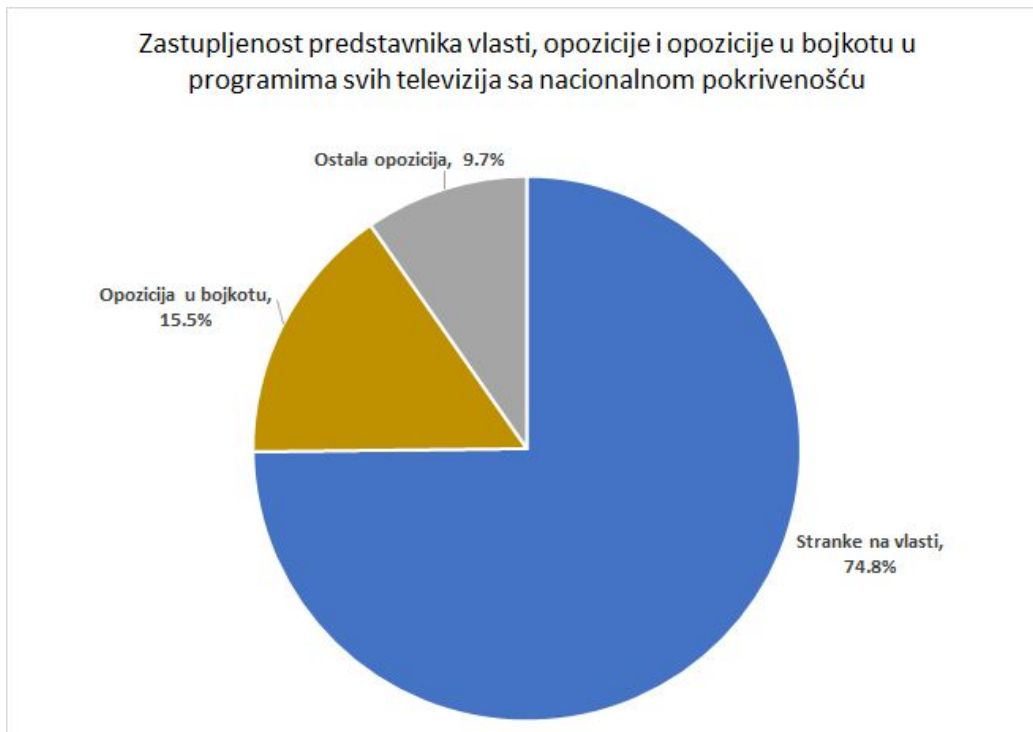
Uzorak televizija obuhvata RTS 1, TV Pink, TV Prva, TV Happy i TV B92. U fokusu posmatranja su celokupini programi u proširenom "prime-time"-u (od 17.30 do 24.00 časova) u kojem se pojavljuju ili spominju politički akteri iz Srbije. U nastavku su predstavljeni glavni nalazi analize koja obuhvata 13095 priloga prikupljenih u periodu od 14. oktobra 2019. do 3. marta 2020. godine, u ukupnom trajanju od 243 sata programa.

Analiza televizija sa nacionalnom pokrivenošću

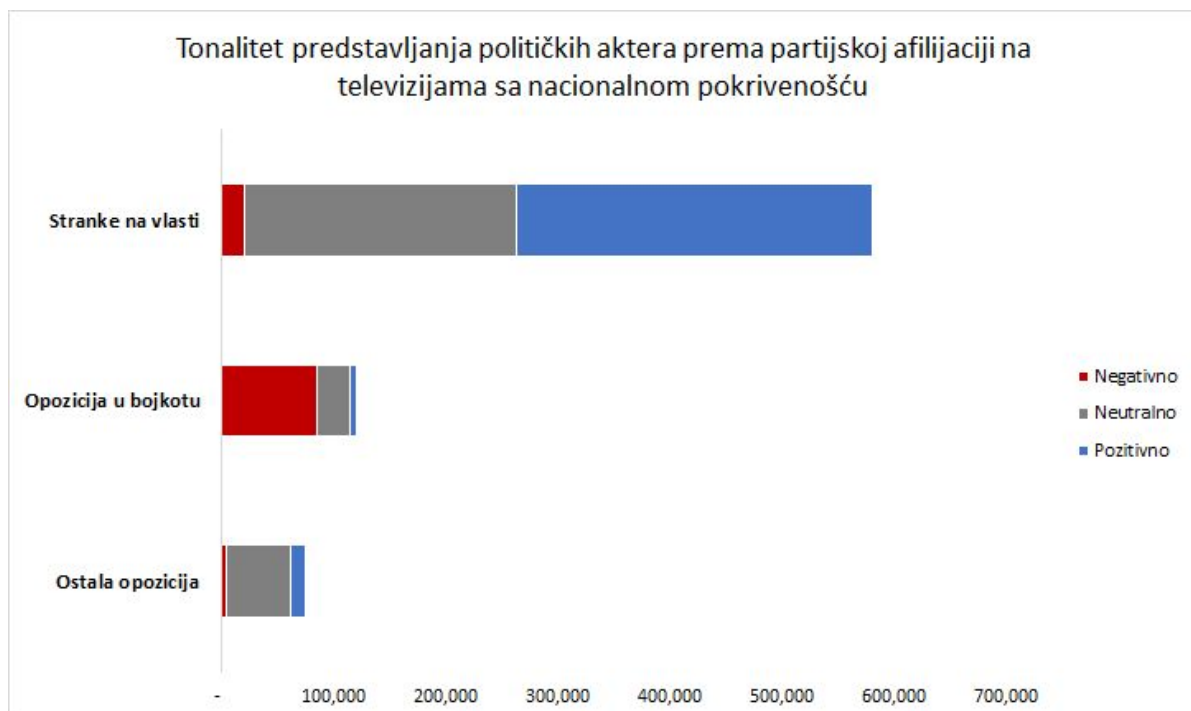
U posmatranom periodu na svim televizijama sa nacionalnom pokrivenošću (RTS 1, TV Pink, TV Prva, TV Happy i TV B92), najveću zastupljenost su imali predstavnici vlasti. Njima je pripalo 74.8% ukupnog vremena u programima u kojima su bili zastupljeni svi politički akteri. Opoziciji u bojkotu je pripalo 15.5%, a ostaloj opoziciji 9.7% od ukupnog vremena.

¹⁵ REM ima obavezu (čl. 60 ZEM) da opštim pravnim aktom bliže uredi pravila za izvršavanje zakonske obaveze pružalaca medijskih usluga da u toku predizborne kampanje da registrovanim političkim strankama, koalicijama i kandidatima obezbedi zastupljenost bez diskriminacije (čl. 47 stav 1 tačka 5 ZEM) kao i da izrekne meru onima koji se pravila ne pridržavaju (čl. 28 stav 1 ZEM).

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

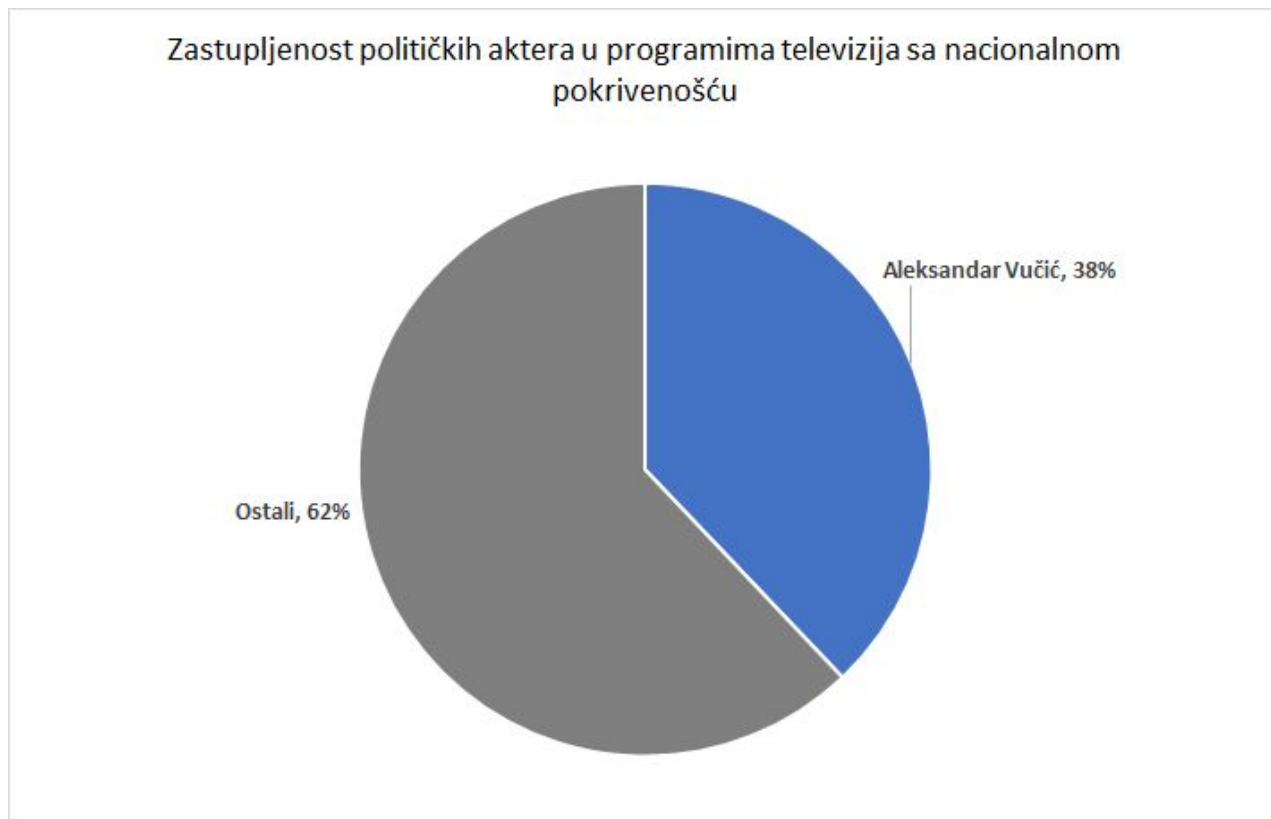

Predstavnici stranaka na vlasti su najčešće predstavljani u pozitivnom tonu, ređe neutralnom, a najmanje u negativnom. Sa druge strane, predstavnici opozicije u bojkotu su dominantno predstavljani u negativnom tonu, ređe u neutralnom, a najmanje u pozitivnom tonu. Ostali predstavnici opozicije najčešće su predstavljani u neutralnom, zatim pozitivnom i najmanje u negativnom tonu.

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

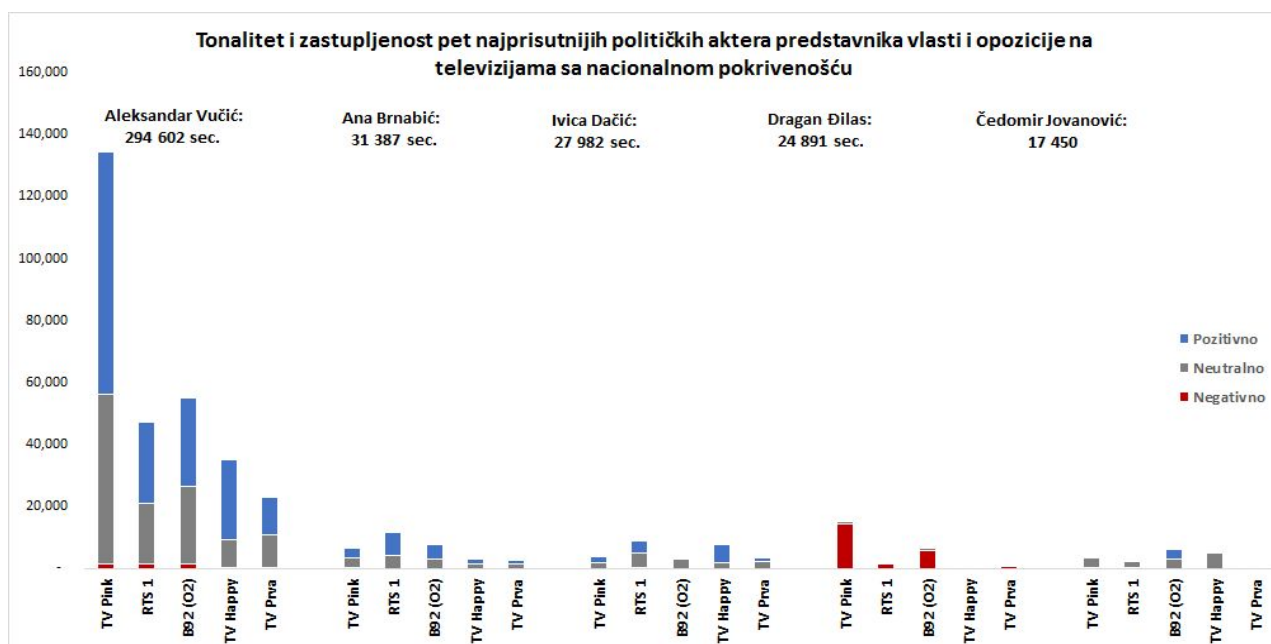
Od ukupnog vremena na programima televizija sa nacionalnom pokrivenošću, najviše vremena od svih pojedinačnih političkih aktera - čak 38% zauzima Aleksandar Vučić sa ukupno 294 602 sekunde (81 sat). Svi ostali politički predstavnici zajedno, uključujući i predstavnike vlasti i opozicije, zauzimaju 62% ukupnog vremena na programima televizija sa nacionalnom frekvencijom.

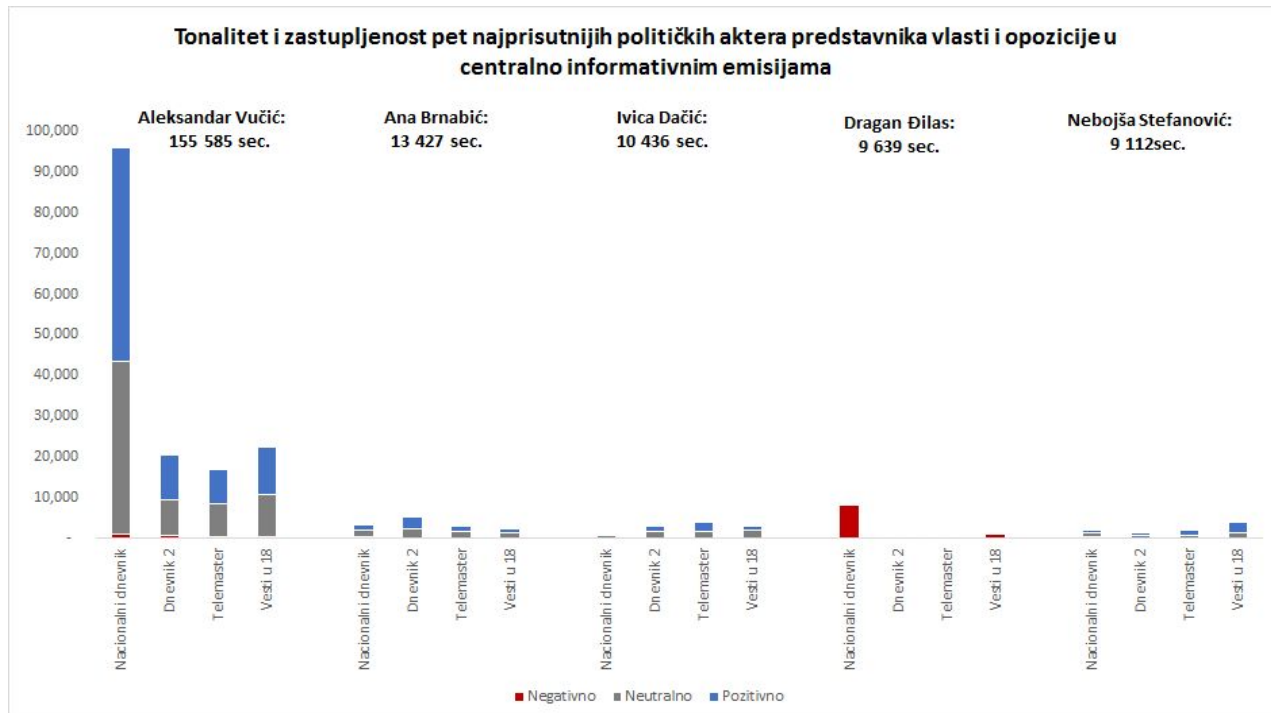
Kao najzastupljeniji politički akter, Aleksandar Vučić je i dominantno predstavljen u pozitivnom tonalitetu. Sa gotovo deset puta manjom zastupljenošću sledi premijerka Srbije, Ana Brnabić, koju sledi Ministar spoljnih poslova Ivica Dačić, a zatim i dva predstavnika opozicije, Dragan Đilas i Čedomir Jovanović. Sva tri predstavnika vlasti su predstavljeni najčešće u pozitivnom, a nešto ređe u neutralnom, dok gotovo uopšte nisu predstavljeni u negativnom tonu. Od predstavnika opozicije, Dragan Đilas je predstavljen dominantno u negativnom, a Čedomir Jovanović u neutralnom tonu.

Posmatrajući zastupljenost po tonalitetu i količini vremena opredeljenim za pet najprisutnijih političkih aktera, među pojedinačnim televizijama prednjači televizija Pink koja je najveći deo vremena namenila za Aleksandra Vučića predstavljajući ga najčešće u pozitivnom tonalitetu. Na drugom mestu na televiziji Pink, po količini opredeljenog vremena se nalazi Dragan Đilas koji je predstavljen dominantno u negativnom tonu. I na RTS 1 je Aleksandar Vučić najzastupljeniji politički akter i to najčešće u pozitivnom tonalitetu, a nakon njega slede Ana Brnabić najčešće predstavljen u pozitivnom, zatim Ivica Dačić u neutralnom, te Dragan Đilas u negativnom i Čedomir Jovanović u neutralnom tonalitetu.

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

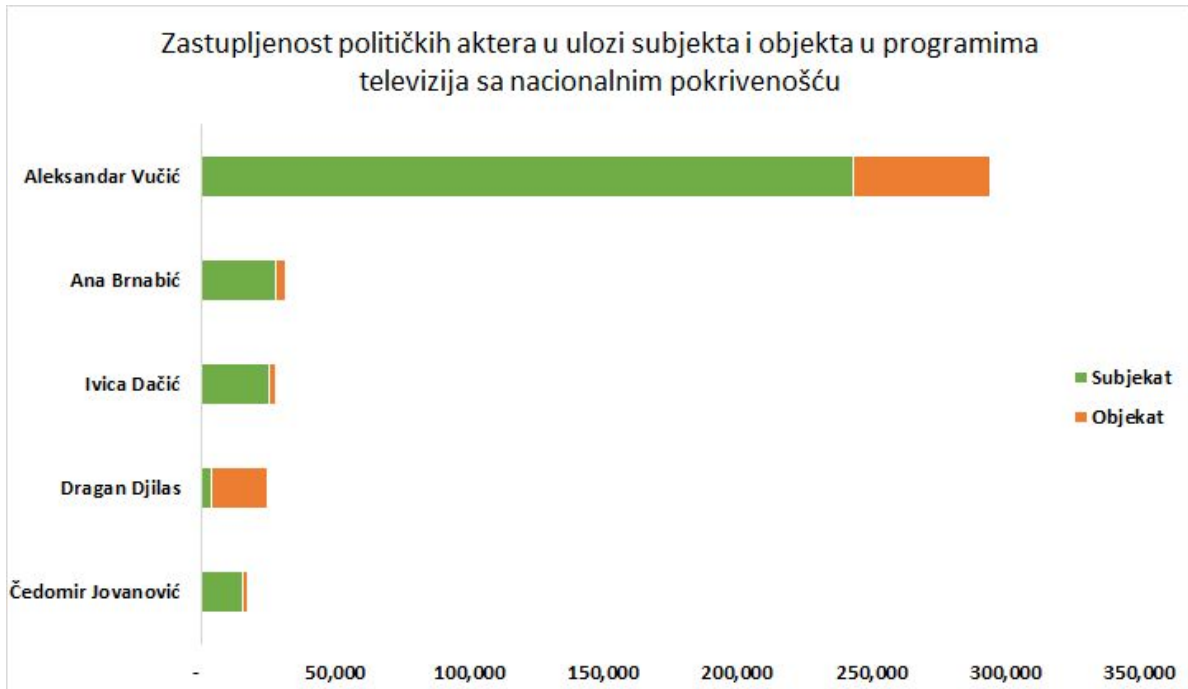

Ako posmatramo izveštavanje o najprisutnijim političkim akterima u centralno informativnim emisijama, Aleksandar Vučić prednjači kao ubedljivo najzastupljeniji politički akter. Vučiću je najviše vremena posvećeno u Nacionalnom dnevniku TV Pinka, kao i u drugim centralno informativnim emisijama. Ostali politički akteri u centralno informativnim emisijama zauzimaju znatno manje vremena, a tonalitet izveštavanja varira u zavisnosti od partijske afilijacije. Dok su predstavnici vlasti predstavljeni pozitivno i neutralno u skoro podjednako meri, jedini predstavnik opozicije Dragan Đilas predstavljen je u dominantno negativnom tonalitetu u centralno informativnoj emisiji TV Pinka, dok se u Dnevniku 2 javnog servisa skoro i ne spominje.

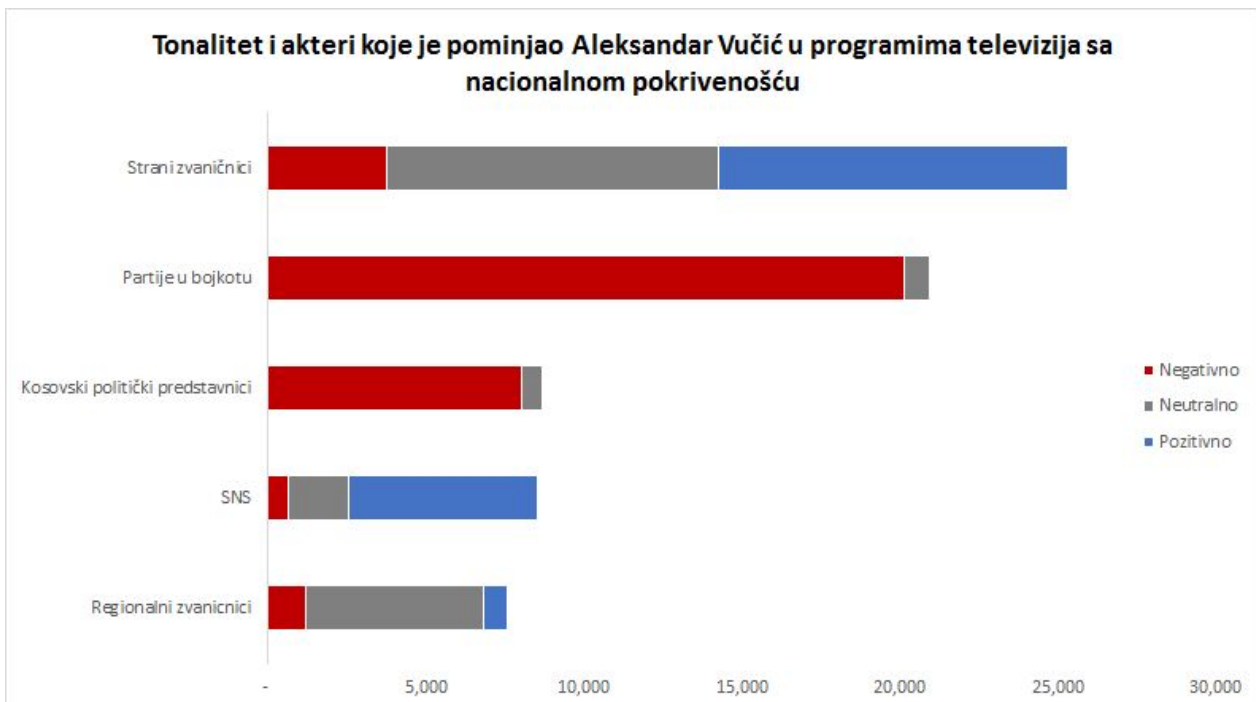

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

Predstavnici vlasti, kao i Čedomir Jovanović su imali daleko više prilike da budu predstavljeni u ulozi subjekta na programima televizija sa nacionalnom pokrivenošću. Sa druge strane, predstavnika opozicije u bojkotu, Dragan Đilas je najveći deo vremena bio u ulozi objekta.

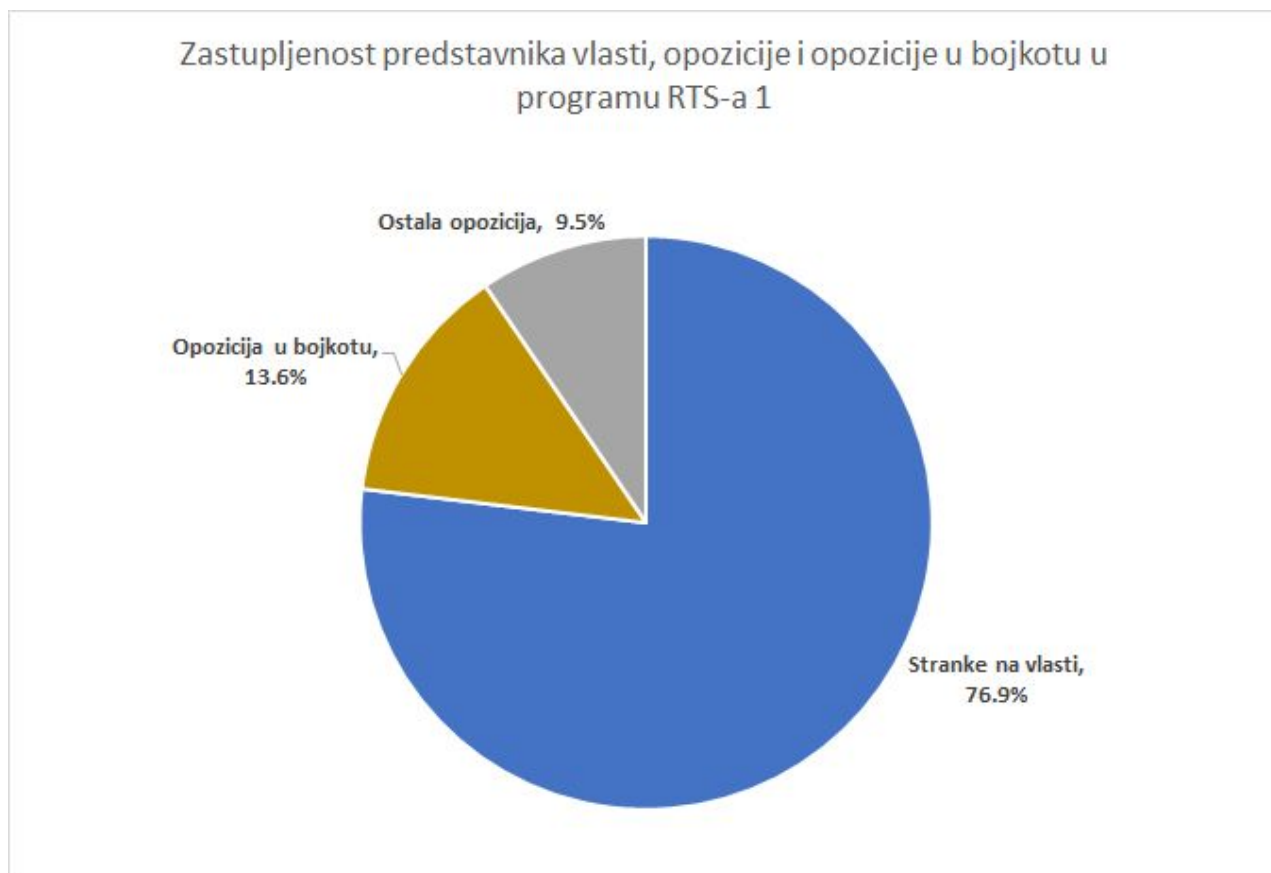

Aleksandar Vučić je kao predsednik Srbije najviše vremena iskoristio da govori o stranim zvaničnicima, podjednako u pozitivnom i neutralnom tonu. Pored toga, trećinu vremena je iskoristio za obračunavanje sa političkim protivnicima.

Analiza programa RTS 1

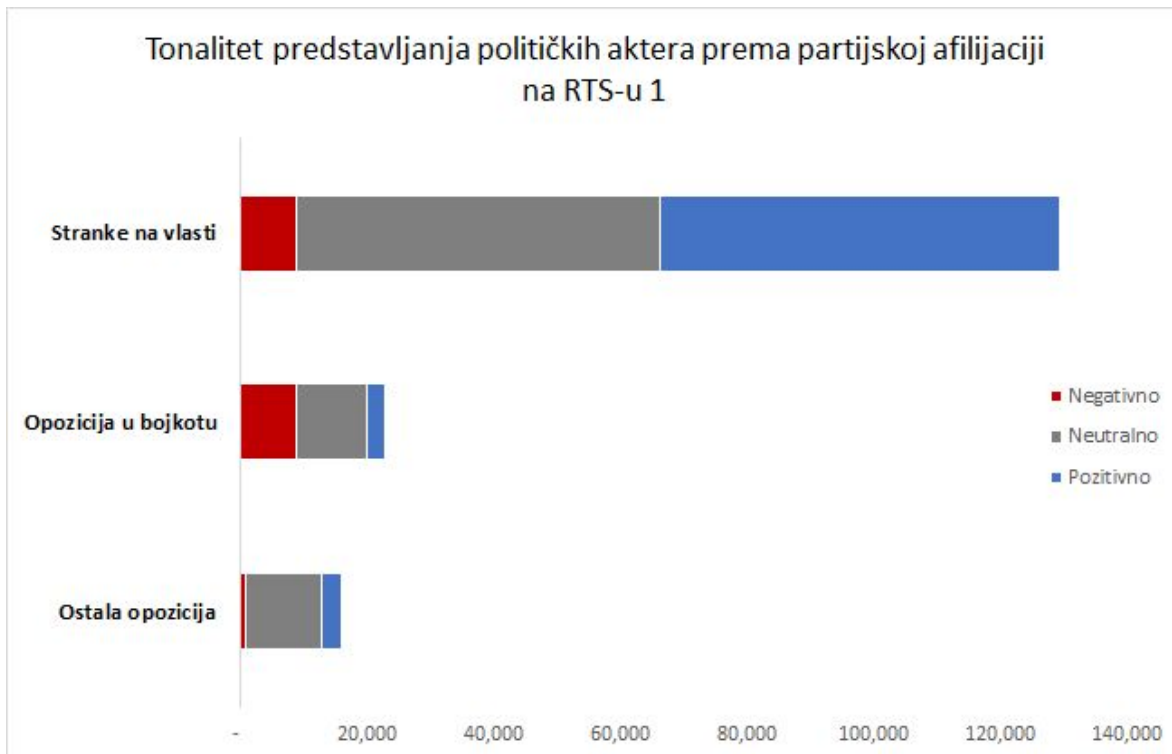
Odnos zastupljenosti stranaka na vlasti i u opoziciji na programu prvog kanala javnog medijskog servisa u posmatranom periodu još je izraženiji u odnosu na rezultate analize programa pet televizija sa nacionalnom pokrivenošću. Predstavnicima stranaka na vlasti pripalo je 76.9% ukupnog vremena u programima RTS 1 u odnosu na 74.8% u programima svih pet televizija sa nacionalnom pokrivenošću. Sa druge strane, opoziciji u bojkotu pripalo je 13.6% ukupnog vremena, dok je predstavnicima ostale opozicije pripalo 9.5% vremena u programu RTS 1.

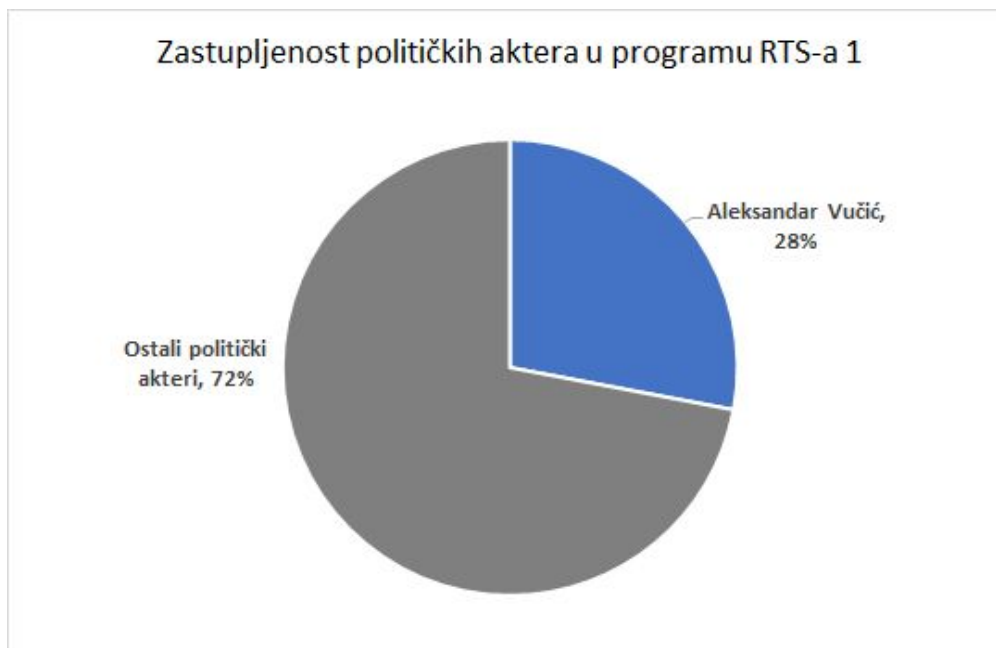
Poredeći tonalitet izveštavanja, program RTS 1 ima manje pozitivnih i više negativnih priloga u odnosu na ukupan tonalitet u izveštavanju televizija sa nacionalnom pokrivenošću, kako za stranke na vlasti, tako i za stranke opozicije u bojkotu. Najmanje negativnih priloga u ukupnom broju priloga koji je pripao jednoj grupi političkih aktera zabeležen je u izveštavanju o ostaloj opoziciji, kako na programu RTS 1, tako i u svim programima televizija sa nacionalnom pokrivenošću.

Međutim, ukupan tonalitet izveštavanja o strankama na vlasti u programima RTS 1 sličan je trendu zabeleženom u programima pet televizija sa nacionalnom pokrivenošću - pozitivan i neutralan tonalitet zastupljen je podjednako, i u velikoj meri preovlađuje nad negativnim tonalitetom. Sa druge strane, u izveštavanju o opoziciji u bojkotu i ostaloj opoziciji u programu RTS 1 dominira neutralan tonalitet.

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

Iako zauzima manji procenat ukupnog vremena posvećenog političkim akterima u programu RTS 1 u odnosu na programe televizija sa nacionalnom pokrivenošću, Aleksandar Vučić je i dalje ubedljivo najzastupljenija politička figura. Vučić predstavlja gotovo svakog trećeg sagovornika, zauzimajući 28% vremena samo u programu RTS 1 sa ukupno 47 106 sekundi (13 sati). Svi ostali politički predstavnici zajedno, uključujući i predstavnike vlasti i opozicije, zauzimaju 72% ukupnog vremena na programu RTS 1 posvećenom političkim akterima.

KOMUNIKACIJA SA BIRAČIMA

Komunikacija sa biračima je jedna od osnovnih i redovnih aktivnosti političkih stranaka koja se posebno intezivira tokom predizborne kampanje. Stranke koriste različite načine i kanale komunikacije kako bi došle do birača i prenele im svoje poruke.

Kako bi proverili da li su stranke pre raspisivanja izbora aktivirale stranačku infrastrukturu i u kom intezitetu, posmatrači Crte su širom Srbije prikupljali informacije o tipovima i kanalima komunikacije koje stranke koriste na terenu, porukama koje prenose i temama kojima se bave.

U periodu od 22 dana pre raspisivanja izbora (od 10. februara do 3. marta), posmatrači Crte su zabeležili da su stranke komunicirale sa građanima u svih 25 regiona¹⁶ ali neravnomerno. Beogradski okrug je bio dominantan, dok je upola manji intenzitet bio u Južno-bačkom okrugu, a znatno manje u ostalim okruzima.

Kao što je i očekivano, predstavnici vladajućih stranaka su značajno više komunicirali sa građanima u odnosu na opoziciju (uključujući i opoziciju koja učestvuje na izborima i onu u bojkotu) i to skoro dva i po puta.

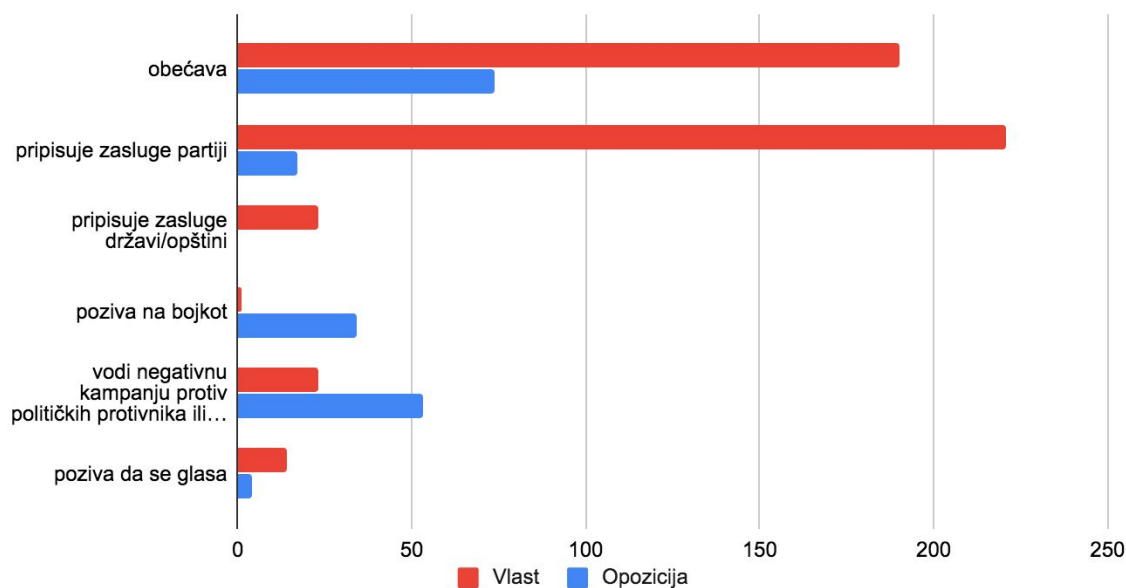
Predstavnici vlasti su, u svojim obraćanjima biračima, najviše koristili priliku da zasluge za urađeno pripišu svojim strankama (46.8%), zatim da daju obećanja (40%), dok su znatno manje koristili negativnu kampanju ka političkim protivnicima ili neistomišljenicima (4.9%).

S druge strane, opozicija (i ona koja izlazi na izbore i ona koja je u bojkotu), najviše je slala poruke biračima u kojima obećava (40%), manje je koristila priliku za negativnu kampanju ka političkim protivnicima ili neistomišljenicima (29.3%), za pozivanje na bojkot (18.7%), pripisivanje zasluga stranci (9.3%) dok je pozivala da se glasa u 2.2% slučajeva.

Kada je reč o negativnoj kampanji ka političkim protivnicima ili neistomišljenicima, opozicija je procentualno više svojih prilika za komunikaciju sa biračima koristila za ovu svrhu nego vlast ali u obzir treba da se uzme činjenica da je vlast više nego duplo imala prilika za komunikaciju sa građanima pa su samim tim njihove poruke mogle da stignu do većeg broja građana u odnosu na opoziciju.

¹⁶ Posmatrčka misija Crte nema raspoređene posmatrače na teritoriji Kosova i Metohije

Tip poruka - Stranke na vlasti vs stranke u opoziciji

Kada se posmatra odvojeno opozicija koja izlazi na izbore i ona u bojkotu, postoji razlika u intenzitetu vrsta poruka. Opozicija koja izlazi na izbore najviše je koristila priliku da biračima nešto obećava (57.8%) dok je više nego upola manje vodila negativnu kampanju. U slučaju opozicije koja je u bojkotu, situacija je drugačija - najviše poruka se ticalo pozivanja na bojkot (43.8%), skoro isto toliko sadržaj je bio negativna kampanja (41.1%) dok je za obećanja iskoršćeno 15% prilika.

Kada je reč o temama, vlast je najviše komunicirala o komunalnim problemima, infrastrukturnim projektima i investicijama, a opozicija o izbornim uslovima, bojkotu, kriminalu i korupciji.

Kada je reč o načinu komunikacije, stranke su najčešće koristile štandove kao vid direktne komunikacije sa biračima i slanje saopštenja za javnost. Ove dve aktivnosti jesu i dve najredovnije stranačke aktivnosti u periodu između izbora. Znatno manje, gotovo polovično, korišćeni su plakati, kampanja "od vrata do vrata", javne debate i mitinzi koji se češće koriste kao aktivnosti u izbornoj kampanji.

Kampanja od vrata do vrata

Kao vid direktne, neposredne, komunikacije stranaka sa biračima kampanja od vrata do vrata je jedna od osnovnih aktivnosti političkih aktera. To je način da politički aktivisti direktno razgovaraju sa svojim sugrađanima o problemima koji muče građane, kao i da stranke ponude svoje politike, programe i rešenja. Ovaj vid komunikacije je dozvoljen samo uz prethodni pristanak građana. S druge strane, nije dozvoljeno da stranački aktivisti insistiraju da im građani odgovore na pitanja ukoliko to ne žele, a još manje je dozvoljen bilo kakav vid pritisaka ili ucena da se građani na bilo kakav način izjašnjavaju o svojim političkim stavovima. Ovaj vid komunikacije izazvao je dosta spekulacija i sporenja u javnosti oko neovlašćenog pristupa bazama podataka građana koji vode državne institucije (poput biračkog spiska ili registara poreskih vlasti) od strane izbornih štabova. Ovim povodom se oglasio i Poverenik za zaštitu podataka o ličnosti, ukazujući na potencijalne rizike i zloupotrebe.

Kampanja od vrata do vrata zabeležena je u 11 od ukupno 25 okruga (najviše u Raškom i Beogradskom okrugu). I stranke na vlasti i u opoziciji su bili aktivni u ovom tipu kampanje. Najviše okruga sa ovim tipom komunikacije sa

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

biračima je pokrila Srpska napredna stranka - 11 dok su ostale stranke: Socijalistička stranka Srbije, Socijaldemokratska partija Srbije, Stranka pravde i pomirenja - Muftija Zukorlić, Stranka demokratske akcije Sandžaka - Sulejman Ugljanin i Zdrava Srbija bile aktivne u jednom do dva okruga.

Stanke su primenjivale različite modalitete ove aktivnosti: od poseta nekih stranačkih funkcionera građanima, okupljanja građana kod komšije u kući gde dolazi stranački funkcioner da razgovaraju, do klasičnog oblika kada stranački aktivisti kucaju građanima na vrata.

POTKUPLJIVANJE BIRAČA

Period pre raspisivanja kampanje obeležile su brojne situacije u kojima su aktivisti političkih stranaka nastupali iz pozicije humanitarnih radnika. Zarad unapređenja imidža ili u zamenu za siguran glas, politički akteri sprovodili su različite humanitarne aktivnosti namenjene uglavnom najugroženijim kategorijama stanovništva, ali i radne i donatorske akcije u javnim prostorima, udruženjima i institucijama.

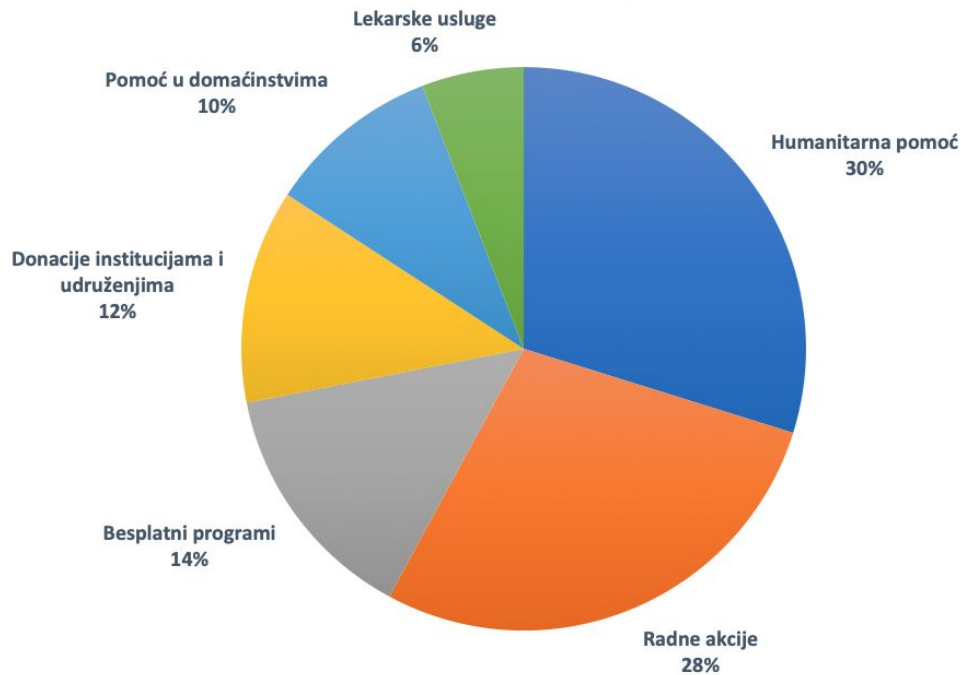
Iako rasprostranjena, stranačka humanitarna delatnost ipak nije u skladu sa zakonima. Zakon o političkim strankama definiše političku stranku kao "organizaciju građana slobodno i dobrovoljno udruženih osnovana radi ostvarivanja političkih ciljeva demokratskim oblikovanjem političke volje građana i učešća na izborima" (član 2 Zakona o političkim strankama). Dodatno, Zakon o finansiranju političkih aktivnosti definiše aktivnosti koje smeju da budu finansirane sredstvima namenjenim redovnom radu i sredstvima namenjenim kampanji. S tim u vezi, troškovi koje bi jedna stranka napravila u humanitarne svrhe, nisu u skladu sa Zakonom o finansiranju kampanje. U ovom pogledu, važno je podsetiti i na tumačenje stranačkog humanitarnog rada, koji je u 2013. godine dala Agencija za borbu protiv korupcije: "Agencija podseća da funkcioneri ili članovi političkih stranaka mogu da daju humanitarni prilog iz sopstvenih sredstava i za svoj račun, čak i kad to čine organizovano (u okviru stranke, poslaničkog kluba, itd). Međutim, trošenje novca koji je namenjen finansiranju redovnog rada političkih stranaka u humanitarne svrhe nije u skladu sa svrhom zakonskih rešenja."¹⁷

S obzirom na rasprostranjenost stranačkog humanitarnog rada u prethodnim izbornim procesima koje je pratila Posmatračka misija Crte, ali i u periodu između izbora, metodologija posmatranja parlamentarnih izbora 2020. godine postavljena je tako da omogući sistematično prikupljanje podataka o najčešćim oblicima takvog delovanja koji uključuju: podelu humanitarnih paketa, radne akcije, pružanje lekarskih usluga, donacije institucijama i udruženjima, organizovanje besplatnih programa.

U više od 170 situacija, zabeleženih u periodu od 10. februara do 3. marta, stranački aktivisti delili su humanitarne pakete građanima, sprovodili radne akcije sređivanja pešačkih zona, parkova, fasada, deponija, organizovali besplatne programe, lekarske preglede i pružali pomoć u domaćinstvima. Zabeleženo je i da su stranački aktivisti donirali u ovom periodu različita udruženja građana (lovačko, sportsko, vinogradasko, kulturnometničko), ali i javne ustanove (osnovne škole, bolnice, vrtić), u vidu novca, tehnike, opreme, ali i građevinskog materijala.

¹⁷ <http://www.acas.rs/humanitarne-aktivnosti/?pismo=lat>

Podela humanitarnih paketa i radne akcije kao najučestaliji tipovi indirektno kupovine glasova

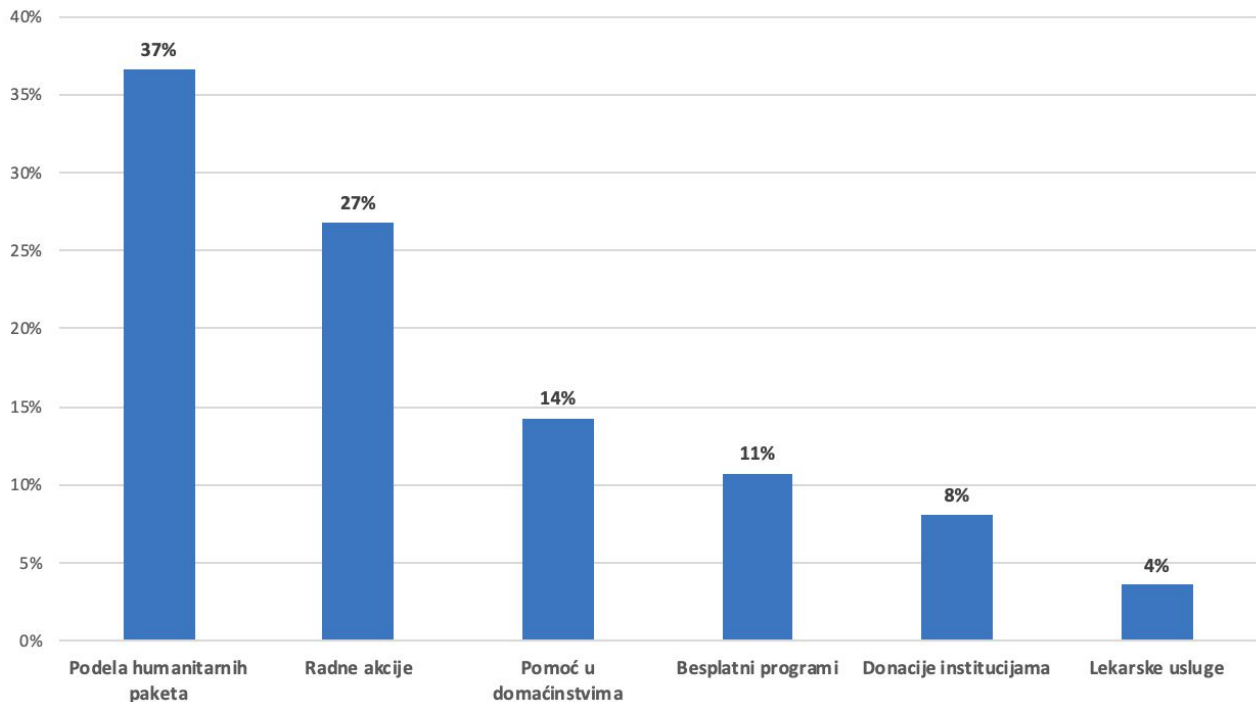

Ovaj tip aktivnosti dominantno praktikuju stranke vlasti, od kojih su se kao najistaknutiji humanitarni radnici pokazali aktivisti Srpske napredne stranke i to u 92% zabeleženih situacija.

U najvećem broju slučajeva, sprovedene humanitarne aktivnosti predstavljane su javnosti kao donacije pojedinaca, članova stranke ili njenih funkcionera, što samo po sebi ne predstavlja kršenje zakona, za razliku od humanitarnih aktivnosti koje bi, kao takve, bile finansirane direktno sredstvima kojima raspolaže stranka.

U 65% zabeleženih situacija indirektno kupovine glasova, posmatrači Crte su zabeležili jasno istaknuta obeležja stranke, tako što su se aktivisti pojavljivali u promotivnoj odeći stranke, kako u kućama građana, tako i tokom sprovođenja akcija na terenu, ili su obeležja bila jasno istaknuta u drugim formatima (leci, nalepnice, zastave). Otvorena promocija stranke je najčešće sprovedena tokom podele humanitarnih paketa (37%) i radnih akcija (27%).

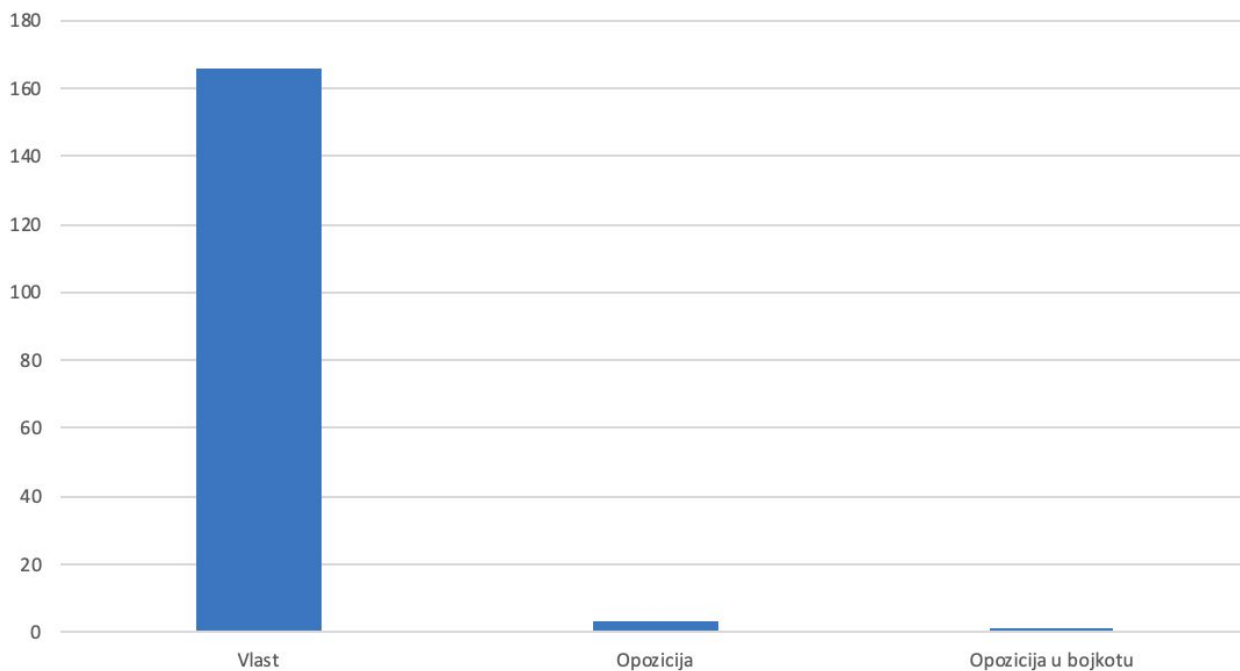
Udeo aktivnosti u ukupnom broju aktivnosti tokom koje je sprovedena otvorena promocija stranke

Zabeleženo je nekoliko situacija u kojima su stranke opozicije nudile različite tipove pomoći u zamenu za podršku. Na primer, u slučaju Stranke demokratske akcije Sandžaka - Sulejman Ugljanin u Tutinu, posmatrači su kroz razgovor sa više građana koji su bili na licu mesta događaja, zabeležili da je ova stranka nudila postavljanje javne rasvete u jednom od novih stambenih naselja Tutina u zamenu za glas na izborima.

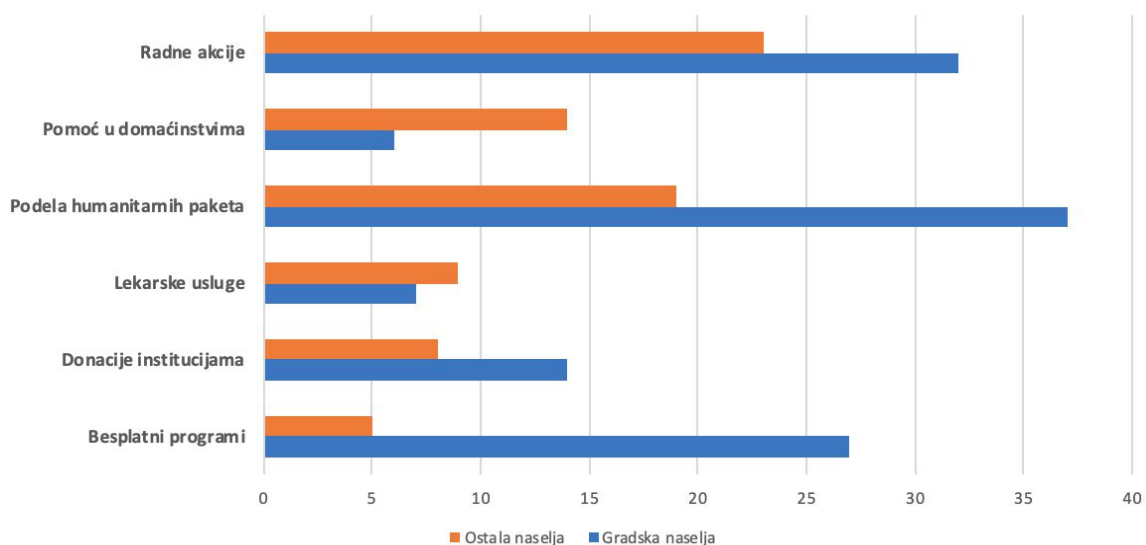
S druge strane, zabeležen je jedan slučaj humanitarne aktivnosti opozicije u bojkotu. Narodna stranka organizovala je 16. februara prikupljanje pomoći za obnovu domaćinstva koje je izgorelo u požaru u Kniću.

Odnos humanitarnih aktivnosti koje su zabeležene kod partija na vlasti, u opoziciji i opoziciji u bojkotu

Stranački organizovano socijalno i humanitarno delovanje najviše je sprovedeno u gradskim sredinama (62%), u odnosu na ostala naselja u Srbiji (37%). Od pojedinačnih aktivnosti, jedino su pomoć u domaćinstvima i pružanje lekarskih usluga, stranke češće praktikovale van urbanih zona i, pretežno, u ruralnim naseljima.

Humanitarne aktivnosti političkih stranaka u gradskim i drugim sredinama

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

Pomoć koju su stranački aktivisti pružali po domaćinstvima, i to uglavnom penzionera i socijalno ugroženih građana, je najčešće bila u nabavljanju, istovaru i sečenju drva za ogrev. Zabeleženo je 10 situacija u kojima je pomoć u vidu ogreva primilo više od 20 porodica, u 7 gradova i opština u Srbiji.

Posmatračka misija Crte je u periodu pre raspisivanja izbora zabeležila nekoliko navoda o kupovini glasova za novac, međutim bez potvrde do momenta zaključenja ovog izveštaja. Ovakve slučajeve Posmatračka misija Crte će pažljivo pratiti u narednom periodu i poziva nadležne institucije da preduzmu korake i istraže sve relevantne navode o jednom od najtežih oblika korupcije u izbornom procesu.

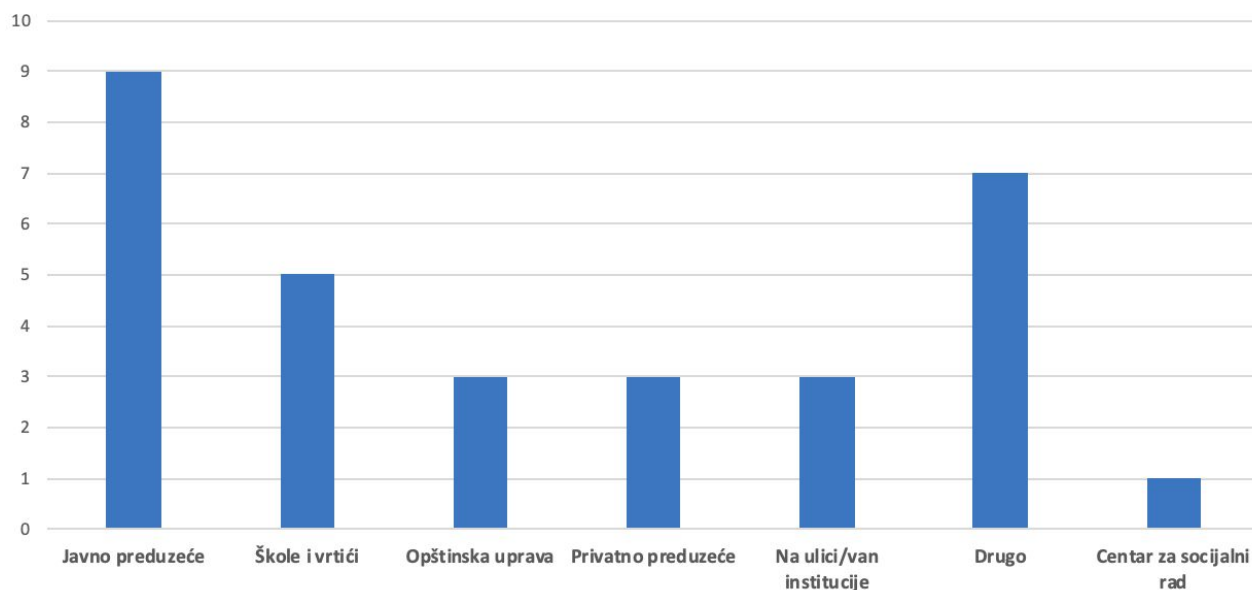
PRITISCI NA BIRAČE

Pritisци na birače su zabranjeni ustavom¹⁸ i zakonima Republike Srbije¹⁹. Posmatračka misija Crte će izveštavati samo o onim slučajevima koje je uspela da potvrdi iz više izvora, ali svakako ćemo pozivati istražne organe da revnostno prikupljaju dokaze i pokreću procese za sudsko utvrđivanje činjenica. Imajući u vidu da Crta nije istražni organ, u izveštajima navodiće se potencijalni slučajevi pritiska na birače.

U periodu izveštavanja registrovan je 31 slučaj potencijalnog pritiska na birače u 25 opština i gradova.

Pritisци su u većini slučajeva sprovedeni u javnim institucijama, uključujući i obrazovne institucije i privatna preduzeća. Takođe, zabeleženo je da su se pritisci sprovodili i putem telefona i tekstualnih poruka. Glavni cilj pritiska je bio skupljanje sigurnih glasova (svaki drugi registrovani slučaj), kao i za izlazak na izbore ili za glasanje za određenu stranku. Registrovani su pojedinačni slučajevi i pritiska za učlanjenje u stranku kao preduslov za obezbeđivanje infrastrukturnih radova iz budžeta.

Prostori u kojima su zabeleženi pritisci na birače

Među najčešćim načinima za pritiske građani su navodili otkaz kako njima lično ili članovima porodice, kao i gubitak usluga državnih institucija.

¹⁸ Čl.52 i Čl.55 Ustava Republike Srbije

¹⁹ Krivični zakonik - član 155. Stav 2, Zakon o državnim službenicima - član 5, Zakon o zaposlenima u autonomnim pokrajinama i jedinicama lokalne samouprave - član 16, Zakon o zaposlenima u javnim službama - član 6, Zakon o javnim preduzećima - član 49. stav 4, Zakon o socijalnoj zaštiti - član 117, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja - član 113, kao i Zaključak Vlade broj 013-9473/2019 od 23.09.2019. godine

PRITISCI NA POLITIČKE AKTERE

U periodu pre raspisivanja izbora posmatrači Crte su zabeležili ukupno 14 slučajeva pritisaka na političke aktere²⁰ u osam gradova i opština i svi slučajevi su zabeleženi u gradskim sredinama. Najviše pritisaka na političke aktere zabeleženo je u Kragujevcu i Beogradu. U najvećem broju slučajeva akteri koji su sproveli pritiske su nepoznati.

Od ukupnog broja registrovanih slučajeva, u periodu pre kampanje, registrovano je ukupno šest u kojima su akteri koji su sproveli pritisak poznati. Polovinu su sproveli predstavnici političkih partija koje učestvuju u vlasti na republičkom nivou, a drugu polovinu visoki funkcioneri javnih institucija. Glavni cilj ovih pritisaka je bio ograničavanje aktivnosti političkih aktera kroz diskriminatorni pristup javnom prostoru.

Posmatrači Crte su registrovali pet primera uništavanja prostorija - tri puta prostorije SPS-a, jednom SNS-a i organizacije 300 Kragujevčana. U svih pet slučajeva uništeni su izlozi prostorija. U Kragujevcu je onemogućeno korišćenje sale Skupštine grada za tribinu Saveza za Srbiju pod izgovorom da se održavaju obuke za biračke odbore iako su obuke već bile završene.

Na Vidikovačkoj pijaci, u beogradskoj opštini Rakovica, zabeleženi su sukobi pristalica Srpske napredne stranke i Saveza za Srbiju tokom podele promotivnog materija, kao i opkoljavanje i blokiranje štandova Narodne stranke i Dveri od strane članova Srpske napredne stranke.

U ovom periodu registrovan je slučaj paljenja automobila koordinatora Dveri za Braničevski okrug, dok je predsedniku Gradskog odbora Srpske napredne stranke u Jagodini u dvorište ubačena odsečena glava mačke.

ZLOUPOTREBA JAVNIH RESURSA

Zloupotreba javnih resursa²¹, u smislu korišćenja institucija, javnih ustanova i preduzeća, njihovog imena, inventara, prostorija, zaposlenih, i sličnih obeležja registrovana je u 16 slučajeva u periodu posmatranja. Zloupotrebe resursa opštinskih uprava i javnih preduzeća zabeleženo je u devet slučajeva u cilju promocije stranačkih interesa, agitacije na radnom mestu, skupljanja potpisa za kandidaturu, skupljanja sigurnih glasova. U ovim, ali i u ostalim slučajevima, kada su zloupotrebljavani resursi obrazovnih i zdravstvenih institucija, najčešće su korišćenjena službena vozila i prostorije, kao i rad zaposlenih na partijskim zadacima. Kada je u pitanju teritorija, najviše zabeleženih slučajeva je bilo u Vojvodini, jugoistočnoj i jugozapadnoj Srbiji.

FUNKCIONERSKA KAMPANJA

U posmatranom periodu pre raspisivanja kampanje, posmatrači Crte zabeležili su 187 situacija u kojima su se funkcioneri sa različitih nivoa vlasti pojavljivali u javnosti raznim povodima. Iako se ne može svaki slučaj tretirati kao funkcionerska kampanja, koja je kažnjiva članom 29 Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije²², posmatranje aktivnosti funkcionera uoči i tokom predizborne kampanje, posebno u pogledu intenziteta redovnih aktivnosti, predstavlja važan korak ka mapiranju prikrivene izborne promocije. Ovaj segment posmatranja time doprinosi razumevanju prikrivene izborne promocije koja se ostvaruje putem indirektnog sugerisanja da je kontinuitet vlasti neophodan.

²⁰ Čl.152 Krivičnog zakonika.

²¹ Čl.29 st.2 Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije "...funkcioner ne može da koristi javne resurse i skupove na kojima učestvuje i susrete koje ima u svojstvu funkcionera, za promociju političkih stranaka, odnosno političkih subjekata, pod čime se posebno podrazumeva korišćenje javnih resursa u svrhu javnog predstavljanja učesnika u izborima..."

²² Čl.29 st.5 Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije: "Funkcioner ne može da koristi javne skupove na kojima učestvuje i susrete koje ima u svojstvu funkcionera, za promociju političkih stranaka, odnosno političkih subjekata, pod čime se posebno podrazumeva korišćenje tih javnih skupova i susreta za javno predstavljanje učesnika u izborima i njihovih izbornih programa, pozivanje birača da za njih glasaju na određenim izborima, odnosno da bojkotuju izbore"

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

Aktivnosti funkcionera zabeležene su u 79 gradova i opština u Srbiji. Po aktivnosti funkcionera, izdvaja se beogradska opština Palilula (13 slučajeva), odnosno naselje Grocka koje pripada ovoj opštini, dok je drugi na listi Novi Pazar (12 slučajeva), a treći je Temerin (9 slučajeva).

Predsednici opština i gradonačelnici su funkcioneri čije su aktivnosti najviše primećene na terenu (59%). Predsednik opštine Temerin, predsednik beogradske opštine Palilula i gradonačelnici Leskovca i Novog Pazara naiprsutniji su u ovom periodu posmatranja.

Uoči raspisivanja kampanje, na terenu su zabeležene aktivnosti 10 ministara i ukupno 20 slučajeva u kojima se svako od njih jednom, ili više puta, pojavio kao akter. Ministri su tokom perioda posmatranja, od 10. februara do 3. marta, posetili 19 gradova i opština u 10 okruga. U najvećem broju slučajeva, povod pojavljivanja ministara na terenu je bio obilazak građana, posete, otvaranje ili zatvaranje različitih radova u ovim opštinama. U najvećem broju slučajeva ministri su bili predstavljeni u svojstvu svoje javne funkcije, ali su zabeležene situacije kada su posete mestima u Srbiji koristili i za posetu lokalnim odborima svojih stranaka.

Jedan od takvih zabeleženih slučajeva dogodio se u Negotinu, 19. februara, kada je ministarka Zorana Mihajlović, nakon celodnevnog obilaska različitih infrastrukturnih projekata u ovom kraju, iskoristila priliku da obiđe štab Srpske napredne stranke, a zatim da u večernjim časovima prisustvuje sastanku OO SNS u prostorijama stranke u Negotinu. Sastanku u stranci prisustvovali su i gradonačelnici Kladova, Negotina, Bora i Majdanpeka, kao i direktori javnih preduzeća Elektroprivreda Srbije, Putevi Srbije i HE "Đerdap".

Branko Ružić je takođe posetio lokalni odbor Socijalističke partije Srbije u svojstvu potpredsednika stranke u Varvarinu, ali je gostujući na TV Palma Plus u Jagodini u kapacitetu ministra za državnu upravu i lokalnu samoupravu pozvao gledaoce da daju glas njegovoj stranci, čime se našao u otvorenoj funkcionerskoj kampanji. Crta je ovim povodom uputila prijavu Agenciji za borbu protiv korupcije.

Međutim, slučajevi u kojima su javni funkcioneri, u kapacitetu svoje javne funkcije, promovisali političku stranku, zabeleženi su u najvećoj meri u aktivnostima opštinskih i gradskih zvaničnika, na osnovu kojih je Crta podnela nekoliko prijava Agenciji za borbu protiv korupcije. Prijave su, na osnovu nalaza sa terena, podnete protiv gradonačelnika Šapca, Nebojše Zelenovića, predsednika opštine Inđija, Vladimira Gaka, dok pravni tim Crte razmatra dokaze za podnošenje prijave protiv predsednika opštine Temerin, Đura Žige.

PRIJAVE POSMATRAČKE MISIJE CRTE

Na osnovu prikupljenih podataka tokom dugoročnog posmatranja, u posmatranom periodu, Crta je podnela 9 prijava Agenciji za borbu protiv korupcije, koje su podnete zbog 7 slučajeva zloupotrebe javnih resursa, 2 slučaja funkcionerske kampanje i 3 slučaja kršenja zabrane finansiranja iz Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. Podneta je i jedna prijava prosvetnoj inspekciji za uočene slučajeve nedozvoljenih aktivnosti političkih aktera u obrazovnim institucijama.

U slučajevima korišćenja javnih resursa za promociju političkih subjekata, korišćene su zvanične internet prezentacije opština i gradova (Valjevo i Kuršumlija). Kada je u pitanju fenomen funkcionerske kampanje, gostovanja u emisijama u svojstvu funkcionera koji su prilikom gostovanja promovisali stranku su zabeleženi u slučajevima Ane Brnabić, predsednice Vlade Republike Srbije, slučaju Aleksandre Tomić, narodne poslanice SNS i predsednice Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava Narodne skupštine Republike Srbije i slučaju Branka Ružića, ministra državne uprave i lokalne samouprave). Zabeležen je i slučaj zvanične konferencije za medije koju je imao u svojstvu funkcionera Nebojša Zelenović, gradonačelnika Šapca, a koja je korišćena za promociju stranke i tom prilikom je došlo i do zloupotrebe zvanične internet prezentacije grada Šapca koja je prenela vest o konferenciji.

Posmatračka misija Crte je prijavila i slučajeve u kojima su javni funkcioneri koristili javne manifestacije za promociju političke stranke (slučaj Zorana Đorđevića, ministra za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i slučaj Vladimira Gaka, predsednika opštine Inđija).

Crta je do zaključenja ovog izveštaja dobila samo jedan odgovor od nadležnih državnih organa kojima su podnošene prijave. Naime, Prosvetna inspekcija Opštinske uprave opštine Alibunar obavestila je Crtu kao posnosioca prijave da je u Osnovnoj školi u Alibunaru izvršen vanredni nadzor nakon čega je prosvetni inspektor podneo prekršajnu prijavu protiv škole i direktora škole Prekršajnom sudu u Pančevu, Odeljenje u Alibunaru.

Zbog uočenih nepravilnosti, dve prijave podnete su REM-u pre raspisivanja izbora protiv TV Novi Pazar (prikriveno oglašavanje političkog subjekta) kao i protiv TV Šabac (političko oglašavanje van predizborne kampanje). Ishod postupanja po prijavama i dalje nije poznat.

KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES

Crta, u svojstvu domaće posmatračke misije, prati celokupan izborni proces parlamentarnih izbora 2020. godine.

PERIOD PRE IZBORNOG DANA

Tokom ovog perioda Crtin tim dugoročnih posmatrača pratiće više aspekata izbornog procesa pre samog izbornog dana: izbornu kampanju (opšte informacije u vezi sa kampanjom; glavne teme kampanje; generalnu atmosferu kampanje; slučajeve neregularnosti ali i slučajeve teških povreda izbornog zakona tokom izvođenja kampanje), korišćenje javnih resursa u kampanji i izveštavanje medija o kampanji, izbornim listama i kandidatima kao i rad izborne administracije.

U periodu od 10. februara do dana izbora 26. aprila 2020. godine 120 dugoročnih posmatrača, obučeni po najvišim međunarodnim standardima, raspoređeni su u svim regionima u Srbiji, što omogućava jednak pristup informacijama o toku i trendovima izbornog procesa za teritoriju cele zemlje.

Metodologija za dugoročno praćenje izbornog procesa, koju Crta koristi, bazira se na najvišim međunarodnim standardima za posmatranje izbora (*Deklaracija o principima za međunarodno posmatranje izbora*²³, *Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače izbora*, *Deklaracija o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija*²⁴ i *Kodeks ponašanja za nepartijske posmatrače*) što omogućava izveštavanje o kvalitetu samog izbornog procesa.

IZBORNI DAN – 26. april 2020. godine

Tokom izbornog dana, fokus posmatračkoj misiji Crte biće posmatranje kvaliteta izbornog procesa na sam dan izbora. Crtini posmatrači biće raspoređeni unutar i ispred biračkih mesta na osnovu reprezentativnog i slučajnog uzorka. Takođe, Crtini mobilni timovi pratiće dešavanja van uzorkovanih biračkih mesta u svim regionima na izborni dan, a pratiće se i rad RIK-a.

Nakon intenzivnog treninga, Crtini posmatrači će pratiti i izveštavati o kvalitetu izbornog procesa sa 500 biračkih mesta. Oni će biti na biračkim mestima od početka priprema za otvaranje biračkih mesta, pa sve dok članovi biračkih odbora ne objave rezultate izbora za posmatrano biračko mesto, čime će se obezbediti sveobuhvatan uvid u dešavanja na biračkim mestima tokom izbornog dana.

PERIOD POSLE IZBORNOG DANA

Posmatračka misija Crte će pratiti rad RIK-a do saopštavanja zvaničnih rezultata, kao i proces žalbi na rad biračkih odbora i RIK-a ukoliko ih bude.

²³ <https://www.ndi.org/dop>

²⁴ <https://www.ndi.org/DoGP>

CRTA: Izveštaj dugoročnih posmatrača

KAKO OBAVEŠTAVAMO JAVNOST O NALAZIMA

Na osnovu obrađenih podataka, Crta će pripremati izveštaje koje će predstavljati javnosti. Tokom predizbornog perioda objavljiivaće se izveštaji o nalazima Crta dugoročne posmatračke misije kako bi javnost bila upoznata sa kvalitetom izbornog procesa u posmatranom periodu, kao i mogućim nepravilnostima.

O toku izbornog dan, kvalitetu procesa, izlaznosti i rezultatima glasanja 26. aprila, javnost će biti informisana iz Crta press centra. Preliminarni rezultati monitoringa izbornog dana biće predstavljeni javnosti u ponedeljak, 27. aprila nakon analize podataka prikupljenih sa terena. Finalni izveštaj o celokupnom izbornom procesu sa preporukama za unapređenje objavićemo u periodu nakon saopštavanja zvaničnih rezultata izbora od strane RIK-a.

Sve informacije o radu Posmatračke misije Crte objavljiivaće se na zvaničnom sajtu Crte - www.crta.rs kao i na društvenim mrežama Facebook i Twitter Crta (@CRTArs i www.facebook.com/CRTArs).

O CRTI

Crta je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma. Kreiranjem predloga javnih politika, zastupanjem principa odgovornog ponašanja vlasti i državnih institucija i edukacijom građana o njihovim političkim pravima zalažemo se za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Od 2016. godine Crta se bavi posmatranjem izbora na nacionalnom i lokalnom nivou. Crta koordinira rad mreže "Građani na straži", koja broji više hiljada građana osposobljenih da nadziru regularnost glasanja. Kontinuirana borba za unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore je kičma svih Crtinih aktivnost.

Crta izbore posmatra u skladu sa međunarodnim standardima²⁵ i pravilima građanskog posmatranja. Crta je do sada pratila parlamentarne izbore 2016. godine, predsedničke i lokalne izbore u Zaječaru i Pećincima 2017. godine kao i beogradske i lokalne izbore u Lučanima 2018. godine. Projekcije i rezultati Posmatračke misije Crte na izborni dan potvrđeni su i zvaničnim rezultatima RIK-a, dok se Crtini nalazi i preporuke iz prethodnih izbornih procesa podudaraju sa nalazima i preporukama međunarodne posmatračke misije OEBS/ODHIR. Crta je članica Globalne i Evropske mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora - [ENEMO](#) i [GNDEM](#).

Cilj Posmatračke misije Crte u toku izborne kampanje za parlamentarne izbore 2020. godine je da efikasno isprati i analizira primenu zakona i međunarodnih standarda tokom pripreme i sprovođenja izbora, informiše građane o kvalitetu i demokratičnosti izbornog procesa i dešavanja tokom kampanje, i obezbedi brzu reakciju u slučaju kršenja izbornih procedura i procesa. Takođe, posmatranje izbornog ciklusa treba da posluži i za kreiranje preporuka za unapređenje kvaliteta izbornog procesa.

Za više informacija kontaktirajte Jovanu Đurbabić na e-mail: jovana.djurbabic@crta.rs.

²⁵ Deklaracija o principima za međunarodno posmatranje izbora[#], Kodeks ponašanja za međunarodne posmatračke izbora, Deklaracija o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija[#] i Kodeks ponašanja za nepartijske posmatračke: <https://www.ndi.org/dop>, <https://www.ndi.org/DoGP>